

Militair erfgoed van de Koude Oorlog in Den Haag

Weerspiegeling van spanning en dreiging

De luchtwachtoren in Scheveningen, de radar op de Waalsdorpervlakte, een breed scala aan militaire bunkers in Den Haag – het zijn allemaal overblijfselen uit de bewogen Koude Oorlogsjaren: 1948-1989. De objecten raken echter in de vergetelheid en daarom startte de gemeente Den Haag afgelopen jaar met het in beeld brengen van dit mysterieus en intrigerend militair erfgoed.

**Tekst:
Rutger
Noorlander**

Veel objecten uit de Koude Oorlog zijn onzichtbaar, anoniem en (staats)geheim. In veel gevallen is er daarom weinig bekend over de militaire Koude Oorlog-objecten. Informatie is niet beschikbaar of wordt niet vrijgegeven. Men is zich niet bewust van wat er is. Hierdoor verdwijnt dit waardevolle erfgoed zonder dat we het doorhebben. Om te voorkomen dat deze objecten onopgemerkt verdwijnen, heeft de gemeente Den Haag aan Stichting Militair Erfgoed gevraagd de overblijfselen van de Koude Oorlog in Den Haag te inventariseren.

Bescherming van bunkers

Met de verschrikking van de Tweede Wereldoorlog nog op het netvlies, voelde de Nederlandse overheid in de beginjaren van de Koude Oorlog de noodzaak om voorbereidingen te treffen op een mogelijke aanval of bezetting door de Sovjet-Unie.

De regering en het Ministerie van Oorlog namen maatregelen om het land te beschermen in geval van een aanval (met atoomwapens) of een bezetting door de Sovjet-Unie. In de eerste jaren van de Koude Oorlog zijn de stevigste Duitse bunkers in Den Haag hergebruikt door het Ministerie van Oorlog. Dit was een goedkope oplossing als antwoord op de groeiende dreiging uit het oosten. Deze bunkers hebben tijdens de Koude Oorlog gefunctioneerd als communicatiecentrum (verbindingcentrum), plotkamer, 'war-room', munitiebunker, opslagruimte en telefoon- en telexcentrale.

In de eerste jaren van de Koude Oorlog zijn de stevigste Duitse bunkers in Den Haag hergebruikt door het Ministerie van Oorlog'

Het is interessant om het grotere plan te ontdekken waar de militaire objecten deel van uitmaakten – het Koude Oorlog-erfgoed vormde namelijk een landelijk systeem. In Den Haag en omgeving was in de beginjaren van de Koude Oorlog de Seyss-Inquartbunker bijvoorbeeld een lokale schakel in het systeem van militaire objecten. Dit was de commandobunker van de Koninklijke Landmacht, die het hoofdkwartier had in de naastgelegen Prinses

Luchtwachttoren Scheveningen, 2016 (foto: Jesper Stout)

Post Waalsdorp, verscholen tussen de struiken, met op de achtergrond de herkenbare toren van TNO op de Waalsdorpervlakte (foto: Colette Cramer).

Julianakazerne. Maar ook de Koninklijke Marine heeft een tijd in deze bunker vertoefd, voordat deze verhuisde naar de ruime voormalige Duitse hospitaalbunker aan de Van Ouwenlaan. Later in de Koude Oorlog, verruilde de Landmacht de Seyss-Inquartbunker voor een nieuwe, moderne bunker op de beveiligde Frederikkazerne.

Enkele andere zeer interessante voorbeelden van bunkers en bunkercomplexen in Den Haag zijn de munitiebunker aan de Badhuisweg 139A, die tijdens de Koude Oorlog als telefoon- en telexcentrale is gebruikt en later als munitiebunker; het bunkercomplex in het Goetlijfpark, dat door het Ministerie van Oorlog is ingericht, waarschijnlijk als noodcomplex voor tijdens een aanval of bezetting; de telefoonpost Duindorp, waar de telefoonkabels vanuit Engeland aan kust kwamen; en de bunker onder het voormalige hoofdkwartier van de Koninklijke Luchtmacht aan de Binckhorstlaan 135, die al vrij snel niet voldeed aan de eisen van de tijd.

‘Op de Waalsdorpervlakte werd baanbrekend onderzoek gedaan naar de radar’

Geheimzinnigheid op de Waalsdorpervlakte

TNO (en haar voorlopers) heeft op de Waalsdorpervlakte in Den Haag essentieel onderzoek gedaan naar wapens en munitie in dienst van Defensie. Niet alleen het huidige gebouw van TNO uit 1969 en het naastgelegen gebouw van de NCI/NAVO herinneren aan het geheime onderzoek, maar ook de verschillende overblijfselen van de technische installaties op de vlakte.

In de eerste decennia van de Koude Oorlog werd er op de Waalsdorpervlakte baanbrekend onderzoek gedaan naar de radar, waar de opvallende radarpost aan herinnert. Op de EMP-beproevingenplaat werden proeven gedaan naar de effecten van de atoombom op onder andere kabels en militaire voertuigen. Ook andere objecten op de vlakte herinneren aan de onderzoeksfunctie in dienst van Defensie.

Post Waalsdorp, gelegen naast TNO, is tegenwoordig overwoekerd door struiken. Tijdens de Koude Oorlog stond er echter een antennesysteem voor dit gebouwtje met honderden meters draad die in een V-vorm naar het oosten gericht waren. Men luisterde uitzendingen af van de Sovjet-Unie en andere communistische landen. Veelal werden hier verborgen boodschappen in opgenomen.

Uitkijken naar laagvliegers

De imposante toren in de duinen bij Scheveningen is een sprekend overblijfsel uit de Koude Oorlog in Den Haag. Deze stenen toren was onderdeel van een systeem van 276 luchtwachtoren dat het hele land omvatte. In de jaren 50 en 60 keken luchtwachters van het Korps Luchtwachtdienst uit naar laagvliegende vijandelijke vliegtuigen die beneden het toenmalige radarbereik van circa 900 meter vlogen. Ze waren paraat om het ‘Russische gevaar’ tijdig op te merken. Ze tuurden naar boven met een verrekijker in de hand.

Stille getuigen...

Het Haags militair Koude Oorlog-erfgoed laat een breed scala zien aan stille getuigen van de voorbereidingen die zijn getroffen voor een aanval vanuit de lucht (met mogelijk atoomwapens) en een bezetting door de Sovjet-Unie. De objecten zijn erg divers, en daarmee ook de verhalen die deze objecten vertellen. Men deed wat men kon in een tijd van onzekerheid, dreiging, spanning en technologische ontwikkelingen. Het Koude Oorlog-erfgoed weerspiegelt de weerbaarheid van de bevolking en de omgang met toenemende spanningen en dreiging.

Nu er nog getuigen zijn uit die tijd – die kunnen vertellen over hun belevenissen tijdens de Koude Oorlog – dient het publiek bewust te worden gemaakt van dit waardevolle erfgoed. Juist nu spanningen en dreigingen in de wereld opnieuw toenemen, is het van belang om deze kennis uit de (recente) geschiedenis openbaar te maken en te delen.

Rutger Noorlander MA is stadsgeograaf, onderzoeker en (tekst)schrijver met een bijzondere interesse in de rol van cultuur en erfgoed in stedelijke ontwikkeling en een veranderende stad. Ook is hij mede-auteur van het boek ‘Schuilen in den Haag: Erfgoed van de Koude Oorlog’.

Het resultaat van de inventarisatie is het boek *Schuilen in Den Haag: Erfgoed van de Koude Oorlog*. Dit is de eerste gepubliceerde inventarisatie in Nederland op dit gebied. Het onderzoek en de publicatie hebben veel nieuwe informatie en inzichten opgeleverd. Het boek is verkrijgbaar via uitgeverij De Nieuwe Haagsche en bij verschillende andere boekhandels. Foto: Peter Sikma.

De Seyss-Inquartbunker staat in 1945 gecamoufleerd in het landschap (bron: Collectie Haags Gemeentearchief, Dienst Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting).

foto boven

Luchtwachter Koos van den Berg op de luchtwachtoren Scheveningen in 1955. Met kijker en luchtwachtinstrument bepaalde hij de hoogte en de richting van de gespotte vliegtuigen (foto: Gerrit van den Berg).

Radarpost van het NCIA-onderzoekscentrum van de NAVO (toen: SHAPE) op de Waalsdorpervlakte (foto: Roel Wijnants).

foto midden

Villa La Défense aan de Badhuisweg 139A. Bovenop de oude munitiebunker is in 2007 een villa gebouwd (bron: Collectie Haags Gemeentearchief, Dienst Stedelijke Ontwikkeling).

foto onder

Binnenkant van de bunker aan de Van Ouwenlaan, 2014 (bron: Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling).

Deur in atoomschuilkelder TNO-gebouw op Waalsdorpervlakte, 2017 (foto: Colette Cramer).

